

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب شناسی حمدالله مستوفی قزوینی *

www.ketab.ir

فریده محبی تبار

سید کمال حسینی عبید

سرشناسه : محبی تبار، فریده، ۱۳۵۲-
عنوان و نام پدیدآور : کتاب‌شناسی حمدالله مستوفی قزوینی / فریده محبی تبار، سیدکمال حسینی عبید.
مشخصات نشر : قزوین: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری : ۱۲۸ ص.
شابک : 978-622-6898-58-4
وضعیت فهرست نویسی : فیپا

موضوع : حمدالله مستوفی، حمدالله بن ابی‌بکر، قرن ۸ق.
موضوع : حمدالله مستوفی، حمدالله بن ابی‌بکر، قرن ۸ق. -- کتابشناسی
موضوع : تاریخ‌نویسان ایرانی -- قرن ۸ق. -- سرگذشتنامه
موضوع : Historians, Iranian -- 14th century -- Biography
شناسه افزوده : حسینی عبید، سیدکمال. ۱۳۵۰-
شناسه افزوده : دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)
شناسه افزوده : Imam Khomeini International University
رده بندی کنگره : DSR۹۸
رده بندی دیویی : ۹۵۵/۰۰۹۲
شماره کتابشناسی ملی : ۷۶۲۹۱۸
وضعیت رکورد : فیپا

عنوان : کتاب‌شناسی حمدالله مستوفی قزوینی
نویسنده : فریده محبی تبار، سیدکمال حسینی عبید

ناظر فنی : حمید کلهر

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۶۸۹۸-۵۸-۴

نوبت چاپ : اول ۱۴۰۰

قیمت : ۵۰ هزار تومان

شمارگان : ۵۰۰ جلد

ناشر : انتشارات دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

قزوین، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، تلفن ۰۲۸ - ۳۳۹۰۱۴۲۶

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

مسئولیت حقوقی و قانونی محتوای کتاب بر عهده صاحبان اثر است

فهرست..... صفحه

بیشگفتار.....	۱
بخش اول: زندگی نامه و آثار.....	۳
تاریخ گزیده.....	۷
سبک نوشتاری تاریخ گزیده.....	۱۴
نزهة القلوب.....	۱۸
مستشرقان و نزهة القلوب.....	۲۵
ظفرنامه.....	۲۷
تنها نسخه به یادگار مانده ظفرنامه و تکرار تاریخ.....	۳۵
تجارب الامم فی اخبار ملوک العرب و العجم.....	۳۶
معماری و موقعیت آرامگاه حمدالله مستوفی.....	۳۷
آرامگاه حمدالله مستوفی.....	۳۷
بخش دوم: کتابشناسی آثار.....	۴۹
روش کار.....	۵۱
راهنمای استفاده.....	۵۱
فصل اول: نسخ خطی.....	۵۳
نسخ آثار حمدالله مستوفی که در کتابخانه‌های داخل کشور وجود دارد:.....	۵۴
تاریخ گزیده.....	۵۴
نسخ خطی تجارب الامم فی اخبار ملوک العرب و العجم.....	۵۶
ظفرنامه.....	۵۷
لب التواریخ.....	۵۷
نزهة القلوب.....	۵۷
نسخ خطی کتب حمدالله مستوفی گزارش شده در خارج از ایران.....	۶۴
فهرست تفصیلی نسخ خطی فارسی انستیتو ککلیدزه تفلیس (گرجستان).....	۶۴
فهرست مخطوطات الفارسیه (قاهره).....	۶۴
فهرست مشترک نسخه های خطی فارسی پاکستان.....	۶۴
فهرست نسخ خطی فارسی انستیتوی آثار خطی تاجیکستان.....	۶۵
فهرست نسخه های خطی فرهنگستان علوم جمهوری ازبکستان.....	۶۵
فهرست نسخه های خطی فارسی کتابخانه های ترکیه.....	۶۵

۶۶	دو نسخه نو شناخته ظفرنامه در استانبول
۶۶	فهرست نسخه های خطی فارسی کتابخانه های روسیه
۶۶	فهرست نسخه های فارسی موجود در کتابخانه عمومی دولتی سالتیکوف-شدرین سن پترزبورگ
۶۷	دانشگاه سنت پترزبورگ
۶۷	فهرست نسخه های خطی فارسی موسسه خاورشناسی فرهنگستان علوم روسیه
۶۸	فهرست نسخه های خطی کتابخانه دانشگاه قازان جمهوری تاتارستان. فدراسیون
۶۸	فهرست کتابخانه های انگلیس و فرانسه
۶۹	فهرست نسخه های خطی فارسی متفرقه
۷۰	نسخه های تازه کشف شده ای از تاریخ گزیده
۷۱	فصل دوم: مقالات
۷۹	فصل سوم: پایان نامه ها
۸۲	فصل چهارم: کتب چاپی فارسی، عربی
۸۲	منابع فارسی
۱۰۲	منابع عربی
۱۰۴	فصل پنجم: کتب و مقالات لاتین
۱۰۹	فصل ششم: سند و طرح
۱۱۳	فهرست اعلام

پیشگفتار

بر این باوریم که در این سرزمین دانشمندان گرانقدری می‌زیسته‌اند که برای همیشه باعث افتخار و سربلندی ایرانیان خواهند بود، چنان‌که بعد از گذشت قرن‌ها هنوز هم جهانیان به آثار آنان رجوع می‌کنند و نگاشته‌های آنان همواره راهگشای علما و محققان بوده است. بزرگانی همچون: ابن‌سینا، خوارزمی، خواجه نصیر و ... که ذکر نام آنان در این مقوله نمی‌گنجد و همگی از مفاخر بزرگ این سرزمین کهن هستند.

ایرانی چه در پوشش رزم همچون رستم آریوبرزن و بابک و چه در لباس سیاست همچون نظام‌الملک، رشیدالدین فضل‌الله، بزرگمهر حکیم و چه در جامه هنر همچون نکبسا، رامتین و کمال‌الملک و چه در پوشش شعر همچون فردوسی، مولوی، حافظ و... کوشیده‌اند به‌گونه‌ای این سامان ارزشمند را نگهبانی کنند و از تشریب‌های تاریخ به فرازی بهگون رهنمودش سازند. همه‌شان بر این نکته پای می‌فشرده‌اند تا ساختار وزین ایران را به‌گونه‌ای از دستبرد بیگانه پاس دارند و باورشان این بود که اگر هر یک بخشی بر خشت نهند و رتبه‌ای بر مرتبه پیشین بیفزایند، بنایی فرازین از این کشور دیرین ساخت فراهم خواهند آورد که خرسندی آن نیز به آیندگان بهره‌ور نیز برسد. حمدالله مستوفی نیز با یورش مغول و چیرگی آن‌ها بر ایران بر آن بود تا با خریدن در دستگاه اداری مغول‌ها با حربه دانش و فرهنگ سامان خویش را از یورش بیگانه پاس داشته و گذشته و آینده ایران را به هم پیوندی نکو بخشد. به تاریخ و شعر پناه برد تا با تاریخ گذشته کشورش را و با شعر حماسه و دلاوری و مردانگی‌های مردمان این مرز و بوم را بر پایه‌ای نوین برپا سازد و کاری را که فردوسی و دیگران پی نهادند بر مرتبه‌ای رو به فراز سامان دهد از این‌رو کاخی بزرگ فراهم آورد که پس از گذشت هشت سده یادمانش را گرامی داشته‌اند.^۱

فخر زمانه خویش تاریخ‌نگار، شاعر، ادیب، دیوان‌سالار و جغرافی‌دان قرن هشتم، حمدالله مستوفی قزوینی با سه کتاب ارزنده خود تأثیر به‌سزایی در ثبت حوادث تاریخی-جغرافیایی عصر خود داشته است. به طوری که تاریخ گزیده‌ی وی یکی از هفت تاریخ عمومی مختصر و فشرده جهان در روزگار ایلخانیان است که اطلاعاتی مستند و ارزنده از تاریخ ایران آن زمان را به نمایش می‌گذارد و با کتاب‌های معروفی مثل جهان‌گشای جوینی، جامع‌التواریخ رشیدالدین فضل‌الله و تاریخ وصاف برابری می‌کند. از دیگر آثار وی می‌توان به ظفرنامه اشاره کرد که بعد از شاهنامه فردوسی مهم‌ترین اثر حماسی - تاریخی به شمار می‌آید و همچنین کتاب نزهه القلوب وی نیز در علم جغرافیا، هیئت و عجایب عالم نمونه‌ای بی‌نظیر است که برخی مطالب آن بسیار جذاب، شیرین و بدیع می‌نماید. به طوری که مخاطب با خواندن تألیفات این دانشمند بزرگ مطالب بسیار مهمی در حوزه‌های تاریخ،

^۱ کشور دوست، مجموعه مقالات ارائه شده در اولین همایش بزرگداشت حمدالله مستوفی، ص ۴۱.

جغرافیا، مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی ایران و حتی جهان کسب می‌کند. لازم به ذکر است به غیر از سه اثر معروف وی دکتر احسان اشراقی بر اساس نسخی تازه یاب از کتابی به نام تجارب الامم فی اخبار ملوک العرب و العجم، معتقدند که این کتاب ترجمه‌ای به فارسی فصیح از کتاب (نهایه الارب فی اخبار ملوک الفرس و العرب) تحت عنوان یادشده از حمدالله مستوفی قزوینی وجود دارد و اساتید گرانقدری همچون استاد محمدتقی دانش پژوه و آقای احمد منزوی نیز حمدالله مستوفی را مترجم نهایه الارب دانسته‌اند. نیز کتاب لب التواریخ را چون در کتاب فهرستواره دست‌نوشته‌های ایرانی (دنا) جزء فهرست نسخ خطی منسوب به حمدالله مستوفی آورده بود ما هم به اعتبار ناشر محترم و معتبرش آن را در فهرست خود گنجانده‌ایم. با توجه به اهمیت و جایگاه این شخصیت تأثیرگذار علمی در تاریخ ایران انجام پژوهشی از این دست را نه تنها لازم بلکه ضروری دانستیم و پژوهشی جهت معرفی منابع و کتاب‌شناسی این دانشمند جهت سهولت و سرعت در بازیابی منابع جایی و نسخ خطی که از او به جامانده و یا دیگران در مورد وی، نگاشته‌اند، تهیه نمودیم به طوری که راهگشای کلیه علاقه‌مندان به حوزه‌ی تاریخ ایران و همچنین دانشجویان رشته‌های ادبیات فارسی، تاریخ و باستان‌شناسی، معماری و مرمت، گردشگری ... باشد. بر طالبان علم پوشیده نیست که کتاب‌شناسی‌ها کاربرد پژوهشی بسیار دارند، زیرا با معرفی منابع اصلی و مرتبط همانند میانبرهایی کمک مؤثری در تسریع و تسهیل پژوهش دارند، از این رو کتاب‌شناسی معرفی‌شده نیز می‌تواند بسیار مفید واقع شود. کتاب‌شناسی مذکور اولین کتاب‌شناسی انجام‌گرفته در مورد مورخ و محقق شهیر حمدالله مستوفی می‌باشد. از منظر کتاب‌شناسی این کتاب در زمره کتاب‌شناسی‌های اشخاص قرار می‌گیرد اما درواقع به سبب تنوع آثار ایشان در حوزه‌های تاریخ، جغرافیا، ادبیات، شعر و سیاحت‌نامه ... خوانندگان، پژوهشگران، دانشجویان و محققان با مطالعه و جستجو در این کتاب می‌توانند نیازهای خود را به موضوعات گوناگون در تحقیقات علمی برطرف نموده و فارغ از نوع کتاب‌شناسی با استناددهی از آن در جهت اعتبار مقالات و پژوهش‌های خود در حوزه‌های بسیاری بهره‌مند شوند. با توجه به این نکته که کتاب‌شناسی مذکور اولین کتاب‌شناسی ایشان می‌باشد لذا انجام و جمع‌آوری چنین پژوهشی با مشقت و سختی فراوان روبه‌رو بود و جهت نگارش آن تا جایی که امکان داشت از منابع مهم و علمی استفاده شد، اما علاقه و پشت کار پژوهشگران به موضوع آنان را بر آن داشت تا پژوهشی ردیف دوم که کاربرد پژوهشی بسیار دارند جهت معرفی کتاب‌شناسی حمدالله مستوفی ارائه نمایند؛ بنابراین از کلیه اساتید بزرگوار تقاضا داریم چنانچه نقصی در کار مشاهده شد، ما را از راهنمایی‌ها و ارشادات خویش محروم نفرمایند.